

Haiku versus senryū

“Haiku gaat over de natuur en senryū gaat over de mens”. Zo wordt het verschil tussen haiku en senryū vaak omschreven in vele van de generieke beschrijvingen die je online vindt of in lessenspakketten voor leerlingen op de lagere school.

Zoals zeer vaak als het gaat over kenmerken van haiku (en senryū), klopt deze stelling gedeeltelijk, maar gaat ze toch wel kort door de bocht en worden bepaalde nuances niet in acht genomen.

Klassiek zijn senryū's inderdaad de 'komische' en 'volkse' tegenhanger van haiku's, waarin de mens vaak de hoofdrol speelt, in tegenstelling tot een grotere aandacht voor de natuur en de harmonie der dingen in haiku.

De naam van het genre is afkomstig van de Japanse dichter met de schrijversnaam Senryū (1718-1790), dat waterwilgen betekent.

Hij was een belangrijk figuur in de beweging van het Japanse volk — en vooral de stedelijke burgerij — die zelf 'lichte' poëzie begon te schrijven, omdat de eerder serieuze 'hoge' poëzie van haiku toch een zeker vacuüm liet bij de bredere bevolking.

Poëzie van het volk

Burgers begonnen te dichten in haiku-stijl over het gewone leven en de kleine kantjes ervan, zonder scholen of leermeesters en zonder zich te houden aan vaste woordenschat en andere geplogenheden. Het werd een populair tijdverdrijf in theehuizen, herbergen en op bijeenkomsten. Hoewel senryū's vaak humor bevatten, konden ze ook dingen scherpzinning op de korrel nemen, soms zelfs op het bittere af. En ook al werd senryū soms beschouwd als het kleine broertje van haiku, zijn er toch ook zeer veel senryū's van hoge kwaliteit. Het verschil zit niet zozeer in de kwaliteit, maar vooral in de toon.

Mens én natuur

Om een zeker onderscheid tussen beide genres te maken werd, buiten Japan, vooral verwezen naar het hoofdonderwerp: natuur in haiku en de mens in senryū.

Hoewel dit dus tot op zekere hoogte klopt, is het echter onvolledig. Er zijn immers veel klassieke senryū's die wel enkel over de natuur gaan en waarin de mens geen rol speelt.

Enkele klassieke voorbeelden uit de verzamelbundel 'Senryū, De waterwilgen', vertaald en samengesteld door J. van Tooren.

~

Eén kleine vlinder
tilt de kat de lucht in,
wel twee, drie voet hoog.

~

Zo'n witte reiger!
Hij stapt, alsof het water
zijn voeten vuilmaakt.

~

Een aapje pelt
een ui tot aan het einde;
alleen maar schillen.

~

De geslagen kat
gaat in een hoekje zitten
en wast zijn gezicht.

~

Om te laten zien
dat het geen dode tak is:
één enkele perzik.

~

Een hedendaags voorbeeld van eigen hand:

*en net dát takje
gunnen ze elkaar niet —
heggenmusjes*

In het gedicht komt de mens niet voor, maar quasi iedereen zal er al vlug de impliciete knipoog naar kinderen en speelgoed in kunnen lezen. Ondanks dozen vol speelgoed zal er vaak net geruzie ontstaan om dat éne speeltje. Een kwinkslag dus naar de typische kleine kantjes van de mens.

Anderzijds zijn er ook klassieke haiku's die zich puur in de menselijke sfeer afspelen, maar die je omwille van de emotionele ondertoon niet tot senryū kan rekenen. Zoals de volgende haiku van Buson:

*Het sneed door mij heen;
bij 't bed van mijn dode vrouw
trap ik op haar kam.*

De toon

Een betere werkwijze, die ook steeds vaker ingang vindt, is dus een indeling op basis van de toon van een gedicht.

Waar een haiku (zowel over mens als natuur) eerder op zoek gaat naar de schoonheid, harmonie en bijzonderheid van dingen — soms met zachte humor of net een serene droefheid — zal senryū zich eerder richten op de scherts en zelfs spot om bepaalde aspecten te benadrukken en de vinger te leggen op dingen. Vooral om de komische

dwaasheid die ons zo bijzonder maakt aan de kaak te stellen.

Je zou dus kunnen stellen dat een haiku je eerder doet glimlachen en senryū je doet gniffelen of zelfs luidop lachen.

Enkele klassieke voorbeelden uit 'Senryū, De waterwilgen'.

~

Zo zacht is de bruid,
zelfs de schoonmoeder krijgt haar
tanden er niet in.

~

De fikse ruzie
door de man gewonnen;
maar hij kookt de rijst.

~

Het verloren kind
op de arm van een agent,
wijst naar een snoepwinkel.

~

Allemaal kleingeld!
De courtisane moet wel
even giechelen.

~

Vaag blijven over,
wanneer de morgen aanbreekt,
dromen en regen.

~

Aanplakbiljetten —
zijn pal tegen iedereen
en alles.

~

Handdoeken wringend,
verwringt een huisvrouw altijd
haar eigen gezicht.

~

Nogmaals een voorbeeld van eigen hand, ditmaal wel met een menselijk element:

*koekjesafdeling —
ze zoekt naar de doos
met het leukste dier*

Hoewel iedereen graag denkt dat we de dingen zelf bepalen en we goed weten hoe de wereld werkt, zijn we toch stiekem allemaal onderhevig aan modegrillen, reclame en marketing en hebben we allemaal onze 'guilty pleasures'. Het uiterlijk zal soms belangrijker zijn dan de inhoud.

De taal

Ook het taalgebruik zelf was in Japan een duidelijke indicator of het een haiku dan wel een senryū betrof. Omdat gewone (volkse) dichters zich niet hielden aan de klassieke woordenschat en seizoenwoorden uit de officiële lijsten (saijiki), maar gebruik maakten van spreektaal, kon het onderscheid makkelijk gemaakt worden.

Vandaag de dag, en zeker buiten Japan, is dat onderscheid veel moeilijker — of zelfs niet meer — te maken omdat quasi alle haiku-poëzie in ‘gewone’ taal geschreven wordt. Maar net omwille van de (goedbedoelde) scherts en spot in senryū zal het taalgebruik wel wat kunnen of mogen afwijken ten opzichte van haiku.

Waar een dichter in haiku op zoek gaat naar heldere maar mooie taal, kan het in een senryū bewust wat alledaagser of ‘platter’ om net de boodschap en het kleinschalige kracht bij te zetten.

Geen verticale as

Een ander klassiek kenmerk was het ontbreken van de honkadori-traditie in senryū; het linken van gedichten aan oudere poëzie en literatuur waardoor ze een verticale as kregen binnen de poëtische traditie, zoals dat ten tijde van Bashō en Buson zeer gebruikelijk was.

Ook binnen hedendaagse haiku-poëzie bestaat zulk westers equivalent van honkadori niet meer, wat de lijn tussen haiku en senryū opnieuw dunner maakt.

Subjectieve term?

Hoewel er dus in zekere mate wel enkele verschillen bestaan tussen haiku en senryū, is het ook duidelijk dat die niet altijd even herkenbaar zullen zijn. Het verschil tussen beiden blijft in zekere mate subjectief en afhankelijk van persoonlijke definities.

Vandaar dat er ook voorstanders zijn om de distinctie niet meer strikt te maken, net omwille van die subjectiviteit en het feit dat moderne haiku zich sowieso steeds meer afspeelt in de ‘menselijke natuur’ en vaak elementen van beide vormen zullen bevatten.

Dat was ook het pleidooi dat Jane Reichhold hield op de Internationale Haikubijeenkomst in Boekarest (Roemenië) in 1992, omwille van bovengenoemde redenen.

Tot op heden blijven beide termen echter wel bestaan, maar zal de interpretatie ervan dus deels persoonlijk blijven.

Tot slot nog een bekend en zeer mooi voorbeeld van ‘senryū’ door Ferre Denis, die de mens in al zijn wijsheid én dwaasheid meesterlijk vat op een manier die voor iedereen herkenbaar is. En die je doet gniffelen...

~

Betonnen paaltje
in de parkeergarage;
ik hoorde het staan.

~